

AÇIK DENİZLERİN SERBESTLİĞİ PRENSİBİNİN GELİŞMESİ

Yazan : Doç. Seha L. MERAY

Açık Denizlerin Serbestliği :

Açık denizleri tavsif eden hukukî rejim bu denizlerin serbestliği prensibi ile ifade edilmektedir. Ekseriya «açık deniz» tabiri yerine «serbest deniz» tabirini kullanılması da bu sebeptendir (1). Açık denizler sadece hukukî manada değil, aynı zamanda teknik manada da serbesttirler. Seyrüsefer kolaylıkları bakımından açık denizde, hiç olmazsa genel olarak, sahillere yakın sulara nispetle, daha az engellerle karşılaşmaktadır. Buna mukabil, yine teknik bakımdan, bu serbestliğin karşılaştığı bazı zarurî imkânsızlıklar da vardır. Serbestlik, herkesin kullanmasına açık şeylerden bahsedildiği zaman gayri kâfi bir formüldür. Herkese tanınan serbestlikten, zarurî olarak, muayyen bir zamanda ve muayyen bir yerde ancak bir kişinin istifade etmesi bahis mevzuu olabilir; denizlerde de iki gemi aynı zamanda aynı su sahasını işgal veya kat edemez; balıkçılar aynı yerde aynı balığı avlayamazlar; iki tane denizaltı kablosu aynı derinliğe ve aynı istikamette döşenemez (2).

Açık denizlerin serbestliği, barış zamanında (3), bütün devletlerin ve vatandaşlarının, kendi millî makamlarınca konmuş şartlara uymak kaydıyla, açık denizlerden muhtelif bakımlardan ve çeşitli usullerle faydalanma serbestliğidir : Açık denizin yüzünden veya altından seyrüsefer, balık ve diğer hayvanları avlama, denizaltı kablolarının döşenmesi, açık denizin üstündeki hava sahasından serbestçe uçuş gibi (4). Bununla beraber Devletler açık denizlerin serbestliğine sıkı sıkıya bağlı kalırken, umumî camianın, ve dolayısıyla yine kendilerinin, bazı konularda menfaatlarını daha iyi sağlamak için, açık denizle ilgili bazı müşterek tedbirlerin alınması hususunda da mutabakata varmışlardır (5).

(1) Zeki M. Alsan, *Yeni Devletler Hukuku*, Cilt I, Ankara, 1950, s. 500 Gilbert Gidel, *Le Droit International de la Mer*, Cilt I, Chateroux 1932, s. 125.

(2) Charles Dupuis, *Liberté des voies de communications*. Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye, Lib. Hachette, Paris 1924 - I, c. 2, s. 137; keza Bk. M. W. Mouton, *The Continental Shelf*, The Hague 1952, Martinus Nijhoff, ss. 185 - 186.

(3) Harp ve barış zamanlarında açık denizlerin rejiminde, bilhassa serbestlik bakımından, esash farklar vardır. Bk. L. Oppenheim, *International Law*, Fifth edit. by Lauterpacht, London 1937, Longmans, Green and Co., c. I, s. 470.

(4) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 125

(5) Dupuis, *op. cit.*, ss. 137 - 140.

Açık denizlerin serbestliği her devirde aynı manaya gelmemiştir. Denizlerin serbestliği önceleri denizlerde haydutların temizlenmesi ve güvenliğin sağlanması manasında anlaşılmıştır. Daha sonra, denizlerin serbestliği, bazı Devletler tarafından, muayyen bir deniz sahasında ve bu denizin çevrelediği kıt'alarla inhisarî seyrüsefer ve ticaret iddialarına karşı ileri sürülmüştür. XVIII nci asrın başında, açık denizlerde, barış zamanında, seyrüsefer ve ticaretin serbest olduğu kabul edilmiş bulunuyordu; denizlerin serbestliği, harpte, tarafsızların ticaretlerine serbestçe devam etme haklarını ifade eder olmuştu (6). Daha yakın tarihlerde, Birinci Cihan Harbinden sonra, bu tabir yeni bir mana alır gibi oldu : harpte tarafsızların ticaret serbestliği ile birlikte, bazı Devletlerin harp gemileri arasında bir nispet tesbitini ifade etti. 1922 Washington ve 1930 Londra Konferanslarında prensip bu manaya da anlaşılıyordu (7). Bugün, açık denizlerin serbestliği prensibi umumiyetle barış zamanı için kullanılmaktadır ve bütün Devletlerin açık denizden herhangi bir maksat ve usulle serbestçe istifade edebilmeleri imkânını ifade etmektedir (8). Mamafih, yeni teknik gelişmeler ve yeni ihtiyaçlar açık denizlerin serbestliği prensibi üzerinde gine hararetli tartışmalar açmış bulunmaktadır.

İşte bu yazımızda, antik çağlardan bugüne kadar açık denizlerin serbestliği prensibinin geçirdiği safhaları, kısaca, incelemek istiyoruz.

Antik Çağlar :

Antik çağlarda, açık denizlerin serbestliğinden bir devletler hukuku prensibi olarak bahsetmeğe imkân yoktur. O devrin büyük denizci milletleri olan, Fenikeliler ve Kartacılar, kendi gemilerinin sefer ettiği denizlerden diğer milletlerin gemilerini büyük bir kıskançlıkla uzaklaştırmaya çalışmışlardı. Yunan şehirleri de kendilerini çevreleyen denizler üzerinde tam bir hakimiyet kurmaya gayret etmişlerdi. Keza Romalılar da aynı şekilde davranmışlardı (9).

Bununla beraber antik çağlarda denizlerin serbestliği prensibinin ilk çöküşünü bulmak isteyen bazı yazarlar, ekseriya o devirlerde yazılmış bazı metinleri sathî bir şekilde manalandırarak böyle bir neticeye varmak istemişlerdir. Meselâ bir yazar, Rodos deniz âdetlerini benimsemiş Yunanlıların denizlerin serbestliğini de ilk defa kabul ve ilân etmiş kavim olduklarını söyle-

(6) Katerina II, 1780 de «silâhlı tarafsızlık» tesis ederken denizlerin serbestliğini bu manada anlamaktaydı, Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 126.

(7) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 126

(8) Louis Cavaré, *Le Droit International Public Positif*, Paris 1951, c. II, Ed. A. Podone, s. 468.

(9) Jules Valéry, *Le Pape Alexandre III et la liberté des mers* Revue Générale de Droit International Public, 1907, s. 240.

mekte, iddiasını takviye etmek için de Euripides'in «Yalvaranlar» da, Theseus'a «Denizlerde seyrüseferin, akıl tarafından, insanlığın müşterek hayrı için icat edildiğini» söyletmesini nakletmektedir (10). Keza ikinci bir delil olarak da, Bizanslıların Karadeniz'e giden Yunanlılara Boğazları kapamaları üzerine, Yunanlıların bunu Rodoslulara şikâyet ettiğini ve Rodosluların silâh kuvvetiyle Boğazları ticaret serbestliğine açtırdıklarını kaydetmektedir (11).

Antik çağlarda denizlerin müşterekliği prensibi (*res communis omnium*) filhakika yaygın bulunuyordu. Bilhassa lâtin yazarların ifadeleri ve Roma kanunlarında tesbit edilmiş kaideler bunu teyit edecek mahiyettedir. Marcien : «tabii hukuka göre herkes için müşterek olan şeyler vardır : meselâ hava, akar sular ve denizler» (12), Florus : «denizlerde ticaret, müşterek istifade için herkese açıktır» (13), demişlerdi. Keza Celsus'un sözleri de meşhurdur : «Deniz, hava gibi, müştereken bütün insanlığındır» (14). Ulpian aynı fikri şöyle ifade etmişti : «Deniz, tabiatı icabı, herkese açıktır» (15).

Fakat bu ifadeler, bütün milletleri ve bütün milletlerin haklarını gözönünde tutarak söylenmiş bir nevi devletler hukuku kaidesi olmaktan çok, hususî hukuku ilgilendiren esaslardı. Bu kaideler denizlerin bütün milletlere Romalılarla eşit şartlar altında açık olduğunu asla ifade etmemiştir. «Herkes» tabiri daha çok «her Romalı vatandaş» manasınadır (16). «Roma kanununda bu sözlerin yazılmış olması pek önemli değildir diyeceğiz; çünkü Roma'nın siyaseti milletlerin karşılıklı bağımsızlıklarını tanımak yerine bunu, sistemli bir şekilde imha etmeğe müteveccihetti (17)... Grotius'un aksi kanaatte olmasına rağmen, bu metinlerden, en eski zamanlardan Justinyen devrine kadar, Roma âleminin, bir devletler hukuku prensibi olarak, denizlerin serbestliği düsturu-

(10) Micholas Mateesco, *Vers un Nouveau Droit International de la Mer*, Paris 1950, Ed. A. Pedone, s. 8.

(11) *Ibid.*, s. 9.

(12) «Naturali jure omnium communia sunt illa : aer, aqua profluens et mare», Fragm. 2, Dig., Lib. 1, tit. 8 (Bk. Eugene Cauchy, *Le Droit Maritime International*, Paris 1862, Guillaumin et Cie, c. I, s. 175 ve not 2; keza Bk. Valéry, *op. cit.*, c. I, s. 148; aynı sahifenin 2 sayılı notunda Valéry; Justinyen'in Institutes'inde de böyle bir kaide olduğunu işaret ediyor.

(13) Mateesco, *op. cit.*, s. 9.

(14) «Maris communem usum omnibus hominibus ut aeris», L. 3, D. XLIII, 8. Bk. Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 461.

(15) «Mare quod natura omnibus patet», L. 13, pr. D, VIII, 4. Bk. Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 461 ve Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 175.

(16) J. P. A. François, *Règles Générales de la Paix*, Recueil des Cours, 1938 - IV, c. 66, s. 43. Bk. keza Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 175.

(17) Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 164 - 165.

na dayandığı neticesi çıkarılamaz» (18). Lâtin yazarların (Cesar, Salluste ve diğerleri) Akdenizden «Bizim deniz - Mare Nostrum» diye bahsettiklerini de hatırlamak gerekir (19). Bundan başka Romalıların Kartacalılarla yaptıkları iki antlaşma ile (M. Ö. 509 - 508 ve 306) Akdeniz'de ticaret sahalarını karşılıklı olarak sarıh bir şekilde ayırdıklarını ve birbirilerinin sahasına geçmemegi taahhüt ettiklerini de unutmamalıdır (20).

Orta Çağ :

Açık denizlerin serbestliği ile, menfi bakımdan, ilgili gerçek iddialar, açık denizler üzerinde egemenlik iddaları, Orta çağın ikinci yarısında görülmeğe başlanmıştır (21). XIII ncü asırdan itibaren, sahildar Devletlerin sahile yakın sular üzerinde bir takım hususî ve inhisarî hakları olduğu fikri kabul edilmiş gibiydi. Mesele bu sahanın nerelere kadar uzandığında idi. İddialar ve tartışmalar, sahildar Devletlerin, üzerinde bir takım hususî haklar iddia ettikleri suların sınırlandırılması, bu iddiaları genişletme imkânları ve iddia edilen hakların mahiyeti üzerinde oldu (22).

«Sahil suları», «sahile yakın sular», «sahile bitişik sular» mefhumlarının doğuşu muhtelif sebeplerle izah edilmiştir. Bu sebeplerden biri, her Devletin kıyıları civarında seyrüsefer güvenliğini sağlaması hem bizzat o Devletin hem de bu sularda sefer edenlerin menfaati icabı olmasıydı. Bundan başka, deniz haydutluğuna karşı da sahilleri koruma zarurî görülüyordu. Bazı devletler bu sularda balıkçılığı kendi vatandaşlarına hasrettirmek istiyorlardı (23). Diğer bazıları kıyılarından geçen gemilerden vergi almak için sahil sularında ege-

(18) Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 179. - Grotius, *De Jure belli ac Pacis'de* (Lib. 2, c. 3, Para. 9) «..... a primus temporibus ad Justinianum usque» diyordu.

(19) François, *op. cit.*, s. 43 not 3. Bk. keza De Bustamente Y Sirven, *La Mer Territoriale*, Paris, 1943, Lib. Sirey, s. 15. - Bununla beraber Mateesco (*op. cit.*, s. 9) şöyle diyor : «Romalıları hiçbir zaman, *Mare Nostrum* dedikleri Akdeniz'i bir *mare clausum* haline sokmadılar.»

(20) Bu antlaşmalara göre her iki taraf, birbirinin sahasına, fırtınaya tutulmak ve düşman takibi halleri hariç, geçmiyeceklerdir. Geçtikleri zaman da gemileri için hiçbir şey satın almıyacaktılar ve azamî beş gün içinde bu bölgelerden ayrılacaklardı. Bk. gine Mateesco, *op. cit.*, s. 11, ve Bustamante, *op. cit.*, s. 33. Keza Bk. Valéry, *op. cit.*, s. 240 not 3.

(21) Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 462. - Hukukçuların orta çağın ilk yarısını ihmal etmelerine tahammül edemiyen Cauchy bile (*op. cit.*, c. I, s. 206) bu ilk yarıdan bahsederken şöyle diyor : «Le droit écrit de la mer, le droit coutumier lui-même n'apparaîtront que plus tard.»

(22) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 129.

(23) Bizans İmparatoru Leon, İmparatorluk sahillerinde balık avcılığını ve denizden tuz çıkarılmasını (kıyılardan itibaren 190 «annes» dahilinde) yalnız kendi tebaalarına inhisar ettirmişti. Bk. Mateesco, *op. cit.*, s. 13. - Ortaçağda balıkçılığın hususî önemi için Bk. Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 151 ve not 1.

menliklerinin tanınmasını istiyorlardı. Daha ziyade ticarî sebeplerle güvenlik düşüncelerine dayanan bu fikirlere, XIV ncü asırdan itibaren bir yenisi eklendi: gemilerin Şark'dan getirdikleri bazı salgın hastalıkları (veba, kolera, sarı humma gibi) önlemek (24).

Sebepler ne olursa olsun, XIII ncü asırdan itibaren, ölçüsü ve genişliği sarıh olarak tespit edilmese bile, sahildar Devletin bir kısım deniz sahasında egemenliğinin cari olduğu kabul edilmişti (25). Bu çeşit iddia ve taleplerin şiddeti ve genişliği, bunlardan beklenen kazanç ümitleri ile birlikte daha da artacaktır. Bu çağın hemen hemen bütün denizoi milletleri bu çeşit iddialarda bulunacaklardır.

Cenovalılar Ligürya körfezi üzerinde inhisarî seyrüsefer ve ticaret haklarını ilân etmişlerdi. Bu iddialar o zaman birçok Devlet tarafından da tanınmıştı (26). Fakat Cenovalıların bu iddiaları Venediklilerin iddiaları kadar şiddetli değildi (27).

Venedik Cumhuriyeti Adriyatik Denizinin iki sahiline de hâkim olmakla beraber kuvvetine dayanarak, kendisini bütün Adriyatik'in tek hâkimi ve bu deniz üzerinde kendi egemenliğini ilân etmişti (28). Venedik bu iddialarını, manevî bakımdan da Papa'ya dayandırıyordu. Papa Alexandre III, kendisine Frederic Barberousse'a karşı yardım etmiş olan Venedik Duka'sına, bir rivayete göre, bir yüzük vermiş ve şöyle demişti: «Bu yüzükle denizle evlen, ve deniz sana, bir eş kocasına nasıl itaatkâr ise, öyle bağlı olsun» (29). Bu yüzüğü Duka'lar denizlerin hâkimi olduklarını gösteren bir alâmet saymışlardı; bu evliliği tes'it etmek üzere her sene Venedik Dukası, **Bucentoro** adı verilen muhteşem bir kayığa biner ve denize bir yüzük atardı (30). Venedik kuvvetten düştükten sonra bile, diğer Devletler, Türklerin Avrupaya ilerlemesine karşı Venediği bir mania saydıkları için, Adriyatik üzerinde Venedik egemenliğinin tanınmağa devam ettiler (31).

İngiltere de denizler üzerinde ilk iddialara X ncü asırda Kral Barışçı Edgar'ın kendisine «Britanya Okyanusu Hükümdarı» sıfatını vermesiyle baş-

(24) Venedik Şark'tan gelen gemiler için 15 günlük bir karantina tatbik ediyordu. Cenova 1467 de, Majorca 1471 de, Marsilya 1467 de bu çeşit karantinalar uygulamışlardır, Bk. Bustamante, *op. cit.*, s. 18.

(25) Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 462.

(26) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 130 - 131, 137 vd; Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 462

(27) Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 254.

(28) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 131; Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 462.

(29) Cauchy, *op. cit.*, c. X, s. 250.

(30) Duka yüzüğü denize atarken şöyle derdi: «Desponsamus te, mare, in signo veri et perpetui domini», Mateesco, *op. cit.*, s. 15.

(31) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 130, 131.

lamıştı (32). İngilizler XIII ncü asırdan itibaren, İngiliz adaları etrafındaki büyük deniz sahaları üzerinde bazı hususî ve inhisarî haklar ileri sürmüşlerdi. Ne bu sahaların sınırı, ne de bu sahalar üzerinde iddia ettikleri hakların mahiyetini hiçbir zaman sarahatle tespit etmiyeceklerdir; bununla beraber bu iddialardan sarıh bir şekilde hiçbir zaman da vazgeçmiyeceklerdir (33). Edward III, yabancı gemilerin kendisine «Denizler Kralı» sıfatiyle gerekli itibarı göstermelerini istemişti. 1372 de Parlâmento'ya verilen bir dilekçede, İngiltere Kralının «mazide olduğu gibi şimdi de Denizler Kralı» olduğu belirtiliyordu. 1337 tarihli bir Bröve ile 1420 tarihli bir Parlâmento vesikasında «bütün sahillerde, İngiliz denizi Hükümdarı» ibaresi vardı (34).

Danimarka da, Orta çağın ikinci yarısında, Sund ve Belt Boğazları ile bütün Baltık denizi üzerinde egemenlik iddiasında bulunmuştur. Danimarka ayrıca Kuzey Atlantik'de, Norveç ile İzlanda ve Greenland arasındaki deniz sahasında da, hususî hakları olduğunu iddia etmiştir. Bu sularda seyrüsefer için, yabancı gemilerin Danimarka Kralından hususî bir müsaade almalarını istemekteydi. Keza Sund ve Belt boğazlarından geçen yabancı gemilerden bir vergi de alınıyordu. Bu vaziyet Orta çağın sonuna kadar devam etmiştir (35).

Büyük Keşifler ve Yeni İddialar

Portekiz ve İspanyol İddiaları :

Denizler üzerinde, denizlerin serbestliği ile ilgili müspet ve menfi iddiaların vüs'at ve şiddet bakımından, o zamana kadar görülmemiş bir dereceyi bulmasında, bilhassa Portekizliler ve İspanyollar tarafından yapılan büyük keşiflerle bunların yarattığı büyük ve yeni menfaatlar ve kurulmağa başlanan sömürge imparatorlukları çok önemli bir tesir icra etmiştir (36). Bu keşifler

(32) C. John Colombos, *Le Droit International de la Mer*, Traduction de la Nouvelle Edition du Traité de Higgins et Colombos: - «The International Law of the Sea», Paris 1952, Edit. A. Pedone, s. 33.

(33) H. A. Smith, *The Law and Custom of the Sea*, London 1950, Second edit., Stevens and Sons Ltd., s. 43. - Smith bu eserinde, hatta 1851 de bir İngiliz resmî temsilcisinin şu sözlerini naklediyor: «We consider it to be settled by the highest authorities of the English Law that the Dominion of the whole Sea which surrounds England belongs to the Crown», *Ibid.*, s. 43.

(34) Colombos, *op. cit.*, s. 33.

(35) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 131-132; Bk. keza Marcel Sibert, *Cours de Droit International*, Paris, 1949 - 1950, Les Cours de Droits, ss. 100 - 102.

(36) Maurice Bourquin, *L'Organisation Internationale des Voies de Communication*, Recueil des Cours, 1924 - IV, c. 5, s. 167. - Keşifler için Bk. Cauchy, *op. cit.*, c. I, ss. 368 vd ve bilhassa 377 vd; H. G. Wells, *The Outline of History*, revised by J. F. Horrabin, New York 1949, Garden City Books, ss. 778 vd, 785 vd; Hendrik Van Loon, *The Story of the Mankind*, London 1942, George C. Harrap and Co. Ltd., ss. 224 vd; James Fairgrieve, *Geography and World Power*, London, 8 th edit. reprinted 1948, University of London Press, ss. 130 vd.

yüzünden eski ticaret sistemi bozulmuştu. Yeni esaslara dayanan başka bir ticaret sistemi kuruluncaya kadar, kendisini bir deniz Devleti sayan veya öyle olmayı ümit eden her Devlet bu beklenmedik zenginliklerden azamî istifade etmek arzusunda idi. Böylece, XVI ncı ve XVII nci asırlarda, deniz - aşırı ülkelerin paylaşılması yarışına ve savaşına, sonraları XIX ncu asırda büyük sömürgeci imparatorluklar halini alacak bütün Devletler katılmışlardır. Fakat, deniz - aşırı ülkeleri ilk keşfedenler ve buraları işgal edenler, buralarını yalnız kendilerinin inhisarı altına almak gayretinde idiler. Böylece muazzam kara ve bütün okyanusları da içine alan deniz sahaları üzerinde hem seyrüsefer hem de ticaret bakımından inhisarî haklarının cari olacağı bir «deniz ülkesi» (*dominium maris*) iddiası devletlerarası hayata çıkmış oldu (37). Deniz - aşırı ülkelerle ticaretin getirdiği, veya getireceği muazzam kazançlar, denizler üzerinde egemenlik iddialarını aşırı bir dereceye ulaştırırken, diğer Devletler de böyle iddialarda bulunanlara karşı büyük bir mukavemete giriştiler (38). Devletler arasında, yeni keşfedilen ülkelerin nasıl ve hangi esaslara dayanılarak iktisab edileceği şiddetli tartışmalara yol açacaktır; bu arada denizler üzerinde egemenlik iddiaları da tartışılacaktır (39).

Bütün bu «denizcilik hareketi» nin başında, Roma Katolik Kilisesinin ruhanî otoritesine bağlı iki Devlet, İspanya ve Portekiz gelmekteydi. İspanyollar, bazı kısımlarını keşfetmiş oldukları, bütün Amerika ve bunu çevreleyen denizler («Batı Hindistan» ve «Batı Hindistan denizleri»), Portekizliler de Gine denizi ile «Doğu» Hindistan ve «Doğu» Hindistan denizleri üzerinde inhisarî haklar iddia ve ilân etmekteydiler. Diğer Devletlerle muhtemel çatışmaları önlemek ve «kendi» sahalarını resmen de kabul ettirmek için İspanya ile Portekiz Papaların otoritesine başvurarak haklarının teyidini istemişlerdi. Esasen Papalar katolik Devletler arasında eskidenberi, keşfedilen yeni ülkelerin kimin mülkiyetine geçeceği hususunda kararlar vermekte ve bu kararlara riayet edilmekte idi (40).

Papaların bu çeşit kararlara rasında en meşhuru ve en önemlisi Papa Alexandre VI'nın (Federigo Borgia), 4 Mayıs 1493 tarihli *Inter coetera* fermanıdır. Bu fermanla Papa, Azor adalarının 100 fersah batısından geçmek üzere Kuzey ve Güney Kutupları arasında bir hat çiziyor ve bu hattın batısında ka-

(37) Cauchy, *op. cit.*, c. II, ss. 92 - 93; Bourquin, *op. cit.*, s. 167.

(38) Bourquin, *op. cit.*, s. 167.

(39) Sibert, *op. cit.*, ss. 91 - 96.

(40) Papaların bu haklarının mahiyeti ve dayanakları için Bk. Sibert, *op. cit.*, ss. 91 - 94. - Papa Clémén VI, 13 Kasım 1344 de, Kanarya adalarını İspanya'ya vermişti; XV nci asırda Papa, Portekiz Kralına, Bozador burnu ile Nao burnundan Hindistan'a kadar keşfedilmiş ve keşfedilecek bütün ülkeleri bahşetmişti; 1452 de de Papa Nicholas V, Portekizlilerin, Afrika'nın doğu sahillerinde keşfedecekleri memleketlerin sahibi olacaklarını teyid etmişti, Bk. Sibert, *op. cit.*, s. 92.

lan ve 1492 Noeline kadar hiçbir hıristiyan Devletin mülkiyetine geçmemiş bulunan ve İspanyollar tarafından keşfedilmiş olan bütün ülkeleri İspanya'ya, bu hattın doğusundaki bütün ülkeleri, Portekizliler tarafından keşfedilmiş olmak şartıyla Portekizlilere veriyordu; ayrıca, diğer Devletlerin gemilerinin bu bölgelerde sefer yapmaları için Portekiz veya İspanya krallarından birer ruhsatname almaları gerektiğini de şart koşuyordu (41).

İspanya ile Portekiz bir sene sonra, Haziran 1494, aktettikleri Tordesillas antlaşması ile bu durumu kendi aralarında da tesbit etmişlerdir (42). 1506 Papa Jules II, bu antlaşmayı teyit eden bir fermanla yeni bir sınır hattı çizmiştir; yeni sınır, Yeşil Burun adalarının 370 fersah batısından, Kutuptan Kutba gitmekteydi. Bu hattın doğusunda kalan yerleri (ve batısında Brezilya dahil) Portekiz bölgesi, bu hattın doğusunda kalan yerleri (Brezilya hariç) İspanyol bölgesi olarak tanıyordu; gerek Portekiz gerekse İspanya kendilerine tanınan ülkelerde ve denizlerde inhisarî seyrüsefer ve ticaret haklarını da haiz olacaklardı (43).

İddiaların ve bunlara bağlı menfaatların azameti, değil yalnız İspanyol ve Portekiz iddialarına karşı, fakat bu çeşit iddiaların bizatihî mahiyetlerine karşı da çok şiddetli bir tepki yarattı (44). Tepki denizlerle ilgili olarak, bilhassa, yavaş yavaş birinci sınıf birer deniz Devleti olma istikametine gelişen İngiltere ile Holanda'dan geldi.

İngiltere'nin davranışı :

İngiltere'de tahta 1558 de geçen Kraliçe Elizabeth'in ilk işlerinden biri Anglikan mezhebini İngiltere'nin resmî dini haline getirmek olmuştur. Böylece

(41) Bu sınır hattı için Bk. Wells, *op. cit.*, s. 781 deki «keşifler haritası»; keza Bk. Sibert, *op. cit.*, s. 92, 102; Mateesco, *op. cit.*, s. 15; Cauchy, *op. cit.*, c. I, ss. 378 - 380.

Gidel (*op. cit.*, c. I, ss. 132 - 133 not 2) Papa Alexandre VI nin 4 Mayıs 1493 fermanından en önemli parçaları aynen şöyle vermektedir :

«Insulae novi Orbis a Ferdinando, Hispaniarum Rege, et Isabella Regina repartae, et reperiendae, concorduntur eisdem propagandae fidei christinae causa... Omnes insulas et terras firmas inventas et inveniendas, detectas et detegendas versus Occidentum et Meridiem fabricando, et construendo unam lineam a Polo Arctico scilicet Septentrione, ad Polum Antarcticum, scilicet Meridiem, sive terrae firmae et insulae inventae et inveniendae sint versus Indiam aut versus aliam quaecumque partem, quae linea distet aequalibet insularum, qua vulgariter nuncupantur de los Azores y Cabo Verde, centum laeucis versus Occidentem et Meridiem Prohibet aliis accessum ad illas insulas pro mercibus habendis absque Regis licentia».

(42) Colombos, *op. cit.*, s. 34; Bustamante, *op. cit.*, s. 19 A. de La Pradelle, *La Mer*, Cours de Droit International Public, 1933 - 1934, Paris, Lib. Sirey, s. 150.

(43) Colombos, *op. cit.*, s. 34; Smith; *op. cit.*, s. 44.

(44) Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 463.

Papa'nın fermanına dayanan iddiaları reddetmek daha da kolaylaşmış oluyordu (45). Elizabeth önce Portekiz, sonra da İspanyol iddialarına karşı cephe aldı. İngiliz Amiralî Drake'in Antiller civarında yaptığı cevalânları şikâyete gelen İspanyol elçisi Mendoza'ya şu cevabı vermişti: «İngiltere Papa'yı («Roma'daki piskoposu» diyor Elisabeth) tanımamaktadır; denizlerden faydalanmak, hava gibi, herkes için müşterektir; denizler ve hava üzerinde, bunların ne mahiyeti ne de âmme istimali mülâhazaları, bir mülkiyet tesisine imkân vermediği için, Okyanus üzerinde hiçbir Devletin ve hiçbir kimsenin herhangi bir sıfatı olamaz.» (46).

Böylece Kralçe Elisabeth, Grotius'dan otuz sene kadar önce, bugünkü manasında denizlerin serbestliğini savunmuş oluyordu (47). Esasen, 1580 de bir tek Devlet haline gelmiş olan İspanya ve Portekiz kiralıkları, İngiltere ve Hollanda'nın «Doğu» ve «Batı» Hindistanlarda yaptıkları ülke iktisaplarını ve bu Devletlerin yeni sömürgeleri ile metropolleri arasında seyrüsefer ve ticaret haklarını tanımak zorunda kaldıkları andan itibaren Papaların fermanları bütün kuvvetlerini fiilen kaybetmiş oluyordu. İspanya ile İngiltere arasında akte edilen 1604 ve İspanya ile Hollanda arasında akte edilen 1609 antlaşmaları böyle bir fiilî durumun hukuken de teyidinden başka bir şey olmamıştı (48).

İngilizler bu tarihlerde Danimarka'nın İzlanda ve Kuzey denizlerin de balık avcılığı hususunda öne sürdükleri inhisarî iddialara karşı da vaziyet almıştır. İngiltere ile Danimarka arasındaki çatışma denizlerin serbestliği prensibinin bu sularda tatbiki bakımından hemen müspet bir netice vermemişse de, Elisabeth'in denizlerin serbestliği lehinde düşünce tarzını bir daha ortaya koymağa vesile olmuştur (49).

Tudor'lar devrinde İngiltere'nin denizlerin serbestliği prensibinin baş müdafii olduğu söylenebilir (50). Fakat Tudor'lardan sonra İngiltere tahtına Stuart'lar geçince, İngiltere'nin savunageldiği denizlerin serbestliği prensibi de, bilhassa Hollanda'ya cephe almak ve o zamana kadar elde edilmiş hakları

(45) Sibert, *op. cit.*, s. 103; Colombos, *op. cit.*, s. 35.

(46) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 133 - 134; Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 463; Mateesco, *op. cit.*, s. 21; De La Pradelle, *op. cit.*, s. 154.

(47) Bu görüşe İngiliz yazarları ile birlikte (Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 463, Colombos, *op. cit.*, s. 36, Smith, *op. cit.*, s. 44) Gidel de katılmaktadır *op. cit.*, c. I, s. 133.

(48) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 136 not 3

(49) 1606 tarihinde Bremen'de Danimarkalı temsilcilerle bulunan İngiliz temsilcilerine Kralçe Elisabeth gönderdiği bir mektupta «devletler hukukuna göre denizler bütün milletlerindir ve hususî bir hâkimiyet konusu olamazlar» diyordu. Bk. Cauchy, *op. cit.*, c. II, s. 113, Keza Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 136 Sibert, *op. cit.*, s. 104; Colombos, *op. cit.*, s. 36.

(50) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 136

muhafaza etmek gerekince, yerini, denizlerin hiç olmazsa «İngiliz denizleri» nin (**British Seas**) kapalılığı, yani bu sularda İngiltere'nin inhisarî hâkimiyeti esasına terketmiştir (51).

Hollanda'nın Davranışı :

Holanda da XVI ncı asrın sonlarında İspanyol hâkimiyetinden kurtularak istiklâlini kazanmış ve büyük bir denizci Devlet haline gelmeğe başlamıştı. Umit burnunu ilk Holanda gemisi 1595 de dönmüştü. Bunu 1598 de bir ikinci sefer takip etti (52). Bu gemiler Holanda'ya büyük bir maddî kazançla dönmekle beraber, yeni ve teşvik edici bir müşahedeyle avdet etmişlerdi: Portekizliler'in, gerçekte, Hind denizlerinin hâkimi ve oralarda zannedildiği kadar kuvvetli olmadıkları meydana çıkmıştı; büyük tehlikelerle karşılaşmadan o denizlerde pek âlâ seyrüsefer yapmak mümkündü. Bu haber üzerine Holanda'da bir çok gemicilik şirketleri yeni gemiler donatarak «Doğu» Hindistanla ticarî münasebetlere atıldılar (53).

Holandalıların, «kendi» sularında böyle bir faaliyete girişmesi Portekizliler nazarında, kendilerinin muktesep haklarına bir tecavüzdü; Portekizliler Holandalı gemicileri deniz haydudu sayıyor ve onlara bu şekilde muamele ediyorlardı. Böylece Güney Asya denizlerinde çetin bir çarpışma safhası açılmış oluyordu. Holandalılar bu mücadeleyi daha tesirli ve verimli bir hale getirmek için ayrı ayrı gemicilik ve ticaret şirketlerini büyük bir şirket halinde birleştirdiler ve Holanda Meclisi (Staaten Generaal) 1602 de Doğu Hindistan Şirketi (**Oost Indische Compagnie**) adı altında kurulan bu şirkete, Doğu Hindistana sefer ve oralarla ticaret yapmak hususunda inhisarî yetkiler tanıdı (54).

Bu sırada Hind sularında sefer yapan iki Holanda gemisi, Portekizlilerden aldıkları kıymetli ganimetlerle Amsterdam'a dönmüşlerdi. Bunun üzerine Holanda Meclisi, Doğu Hindistan Şirketinin kaptanlarına ganimet elde etmek için, Hind sularında karşılaştıkları her yerde düşmanla (Portekizlilerle) harbe tutuşmalarını resmen de bildirdi. Böylece artık Şirket, sadece bir ticaret müessesesi olmaktan çıkarak, Hind denizlerinde Holanda Devletinin otorite-

(51) Georges Scelle, *Cours de Droit International Public*, Paris 1948, Edit, Domat-Montchrestien, s. 383 not 1; Smith, *op. cit.*, s. 45.

(52) Cauchy, *op. cit.*, c. I, s. 419.

(53) Bütün bu gelişmeleri, bilhassa Grotius'un *Mare Liberum*'u yazmasının âmillerini, Leyden Üniversitesi tarih profesörlerinden Dr. Robert Fruin, çok değerli bir etüdde anlatmıştır. Bk. «*An Unpublished Work of Hugo Grotius*, Bibliotheca Visseriana, 1925, v. V, ss. 3 - 74. Biz bu kısım için başlıca bu kaynağı kullanıyoruz. Ayrıca Gidel de (*op. cit.*, c. I, ss. 141 - 148) bu konuyu başka kaynaklarla geniş bir şekilde anlatmaktadır. Keza Bk. Cauchy, *op. cit.*, c. I, ss. 417 - 425.

(54) Fruin, *op. cit.*, ss. 9 - 10

sini temsil eden bir savaş kuvveti halini de almış oluyordu (55). Bundan sonra Şirkete ait gemilerin Hind denizlerinde Portekizlerden zaptedecekleri ganimetlerin yekûnu milyonları aşacaktır (56).

Gerek Doğu Hindistan Şirketi gerekse Holanda Hükümeti, Hind sularında Portekizlilere karşı savaşa devam ederek, bu sayede elde ettikleri kazançları artırmak arzusunda idiler. Fakat buna ne dereceye kadar hakları olduğunu, hem vatandaşları hem de dünya önünde ispat etmek ihtiyacını da duyuyorlardı. Şirket, kendi görüşünü savunma işini, o zamanlar henüz yirmi iki yaşlarında olan genç bir avukata, Hugo de Groot'a verdi (57). Genç avukatın adı Grotius şeklinde, denizlerin serbestliği prensibine ebediyen bağlanacaktır.

Grotius 1604 sonbaharı ile 1605 ilkbaharında Şirketi faaliyetinde haklı göstermek için müdafaanameyi bir kitap halinde yazdı. Kitap isminden de anlaşılacağı gibi (58) genel olarak ganimetler hukuku üzerinde idi. Bu kitabın bir bahsi (XII nci bahis) denizlerin serbestliğini savunuyordu. Grotius bu bahsi, bambaşka politik şartlar içinde, eserin bütününden ayırarak, bazı ufak ilâvelerle 1609 da *Mare Liberum* adı altında yayınladı (59). Böylece, esasında yeni olmıyan ve daha önce başka yazarlarca da savunulmuş bulunan denizlerin serbestliği tezi, gerek eserin kısa ve iddialı ismi gerekse teze verdiği sistem ve aydınlık bakımından, Grotius ismiyle birlikte düşünülür oldu (60).

(55) Fruin, *op. cit.*, ss. 12 - 13

(56) O sırada tek bir geminin getirdiği ganimetler 6.000.000 duka hesaplanmıştı. Bunun içinde 2.600.000 dukalık Çin ipeklisi ayrıca külliyetli miktarda altın tozu vardı (Fruin, *op. cit.*, ss. 21 - 22). Bu ganimetlerden bazıları Fransa ve İngiltere kraları ile devlet adamlarına hediye edilmiş, onlar da bu hediyeleri kabul etmekle, doğrudan doğruya olmasa bile, Holanda'nın ganimet elde etme hakkını tanımış olmuşlardı (Fruin, *op. cit.*, ss. 29 - 30).

(57) Fruin, *op. cit.*, ss. 35 - 36 ve daha sarıh olarak ss. 72 - 74. Keza Bk. W. Van der Vlugt, *L'Oeuvre de Grotius et son Influence sur le Développement du Droit International*, Recueil des Cours, 1925 - II, c. 7, s. 419. - «Il s'agit simplement de rassurer un mercantilisme qui a de temps en temps des accès de mysticisme et qui, pris de scrupules, au moment où il met la main sur d'intéressants revenus, veut par surcroît se dire qu'il peut le faire avec une conscience tranquille», A. de La Pradelle, *op. cit.*, ss. 144 - 145.

(58) Kitabın adı *De Jus Pradae*'dir. Bu kitap uzun zaman çekmeceye kaldıktan sonra bir bütün halinde ancak 1864 de bulunmuş ve 1868 de yayımlanmıştı. O tarihte Grotius'un ahfadı üstadın vesikalarını satışa çıkarmıştı. *De Jus Pradae*'nin el yazması nüshası da bu vesikalar arasında bulunmuştu. Bütün olarak bu kitabın bir tahlilini Fruin'de (*op. cit.*, ss. 45 vd) ve Gidel de (*op. cit.*, c. I, ss. 142 - 143) bulmak mümkündür. Cauchy kitabını 1862 de yayınlamış bulunduğu için o sırada *De Jus Pradae*'den haberdar değildi. Bu yüzden eserinde yalnız *Mare Liberum*'dan ve *De Jure belli*'den bahsedilmektedir.

(59) Tam adı şöyledir : *Mare liberum sive de Jure quod Batavis competit ad Indiano Commercia Dissertatio*, (Lugduni Batavarum - Ex officina Ludovici Elzevirij, Anno 1609.

(60) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 141 - 142; Valéry, *op. cit.*, s. 241; De La Pradelle, *op. cit.*, s. 147.

Bilhassa Portekizlilere karşı yazılmış bir eserin bir bahsi olan **Mare Liberum**, İngilizlere karşı Holanda balıkçılarının menfaatlerini ve haklarını savunmak üzere yayınlanmıştır (61). İngiltere'de Stuart'lar «İngiliz denizlerinde» balık avlama hakkı bakımından inhisarcı İskoçya an'anelerini kendilerine prensip ittihaz etmişler, hakimiyetlerine tâbi saydıkları sularda, kendi müsadeleri olmadan yabancıların avlanamayacaklarını bildirmişlerdi. Bundan en çok Holanda balıkçıları zarar görüyordu. **Mare Liberum**'un yayımlanmasından birkaç hafta sonra, İngiltere kralı Jacques I, o zamana kadar balıkçılığın serbest olarak kabul edildiği denizleri yabancılarla kapamıştı. Bu yüzden İngiltere ile Holanda arasında, XVII nri asrın üç çeyreğini kaplıyacak büyük bir ihtilâf başlamış oluyordu. Jacques I'in emirnamesi ile **Mare Liberum**'un yayım tarihleri arasındaki yakınlık Grotius'un eserinin meşhur olmasına yardım etmiştir. Aynı zamanda «kitaplar savaşı» da az sonra başlamıştır (62). Grotius'un iddialarını cerh etmek için, bilhassa İngiltere'de, muhtelif eserler kaleme alınacaktır. Bunların arasında Selden'in eseri, **Mare Clausum**, diğerlerini gölgede bırakmış ve daima **Mare Liberum** ile birlikte anılır olmuştur.

Grotius : «Mare Liberum» :

Grotius'un **Mare Liberum**'da o zamana kadar hiç söylenmemiş fikirler ifade etmediği, kendisinden önce yazılmışlardan büyük ölçüde faydalandığı birçok kimse tarafından belirtilmiştir. Fakat Grotius, başkalarından sağladığı malzeme ile de olsa, eserini, o zamana kadar kimsenin yapamadığı şekilde inşa

Grotius'dan önce de birçok yazar denizlerin serbestliği prensibini belirtmiştir. **Mare Liberum**'un gerçek değeri de budur (63). miş, hatta Grotius'un da öne süreceği delilleri vermişti. Bu yazarlar arasında bilhassa Jean Faber, Nicholas Everardi, François Alphonso de Castro, Ferdi-

(61) Holanda İspanya ile (Portekiz İspanya ile tek devlet haline gelmişti) 9 Nisan 1609 da barış antlaşması yapmış, böylece savaş sona ermişti. İspanyollar Holandalıların Hind denizlerinde seyrüsefer ve ticaret haklarını tanımışlardı, De La Pradelle, *op. cit.*,

(62) «Kitaplar savaşı» tabirini ilk önce Nys kullanmıştır : «*Etudes de Droit International et de Droit Politique*», 2 e serie, 1901, ss. 260 vd (Gidel'den naklen, *op. cit.*, c. I, s. 156). - «Oui, sans doute il y a bataille de livres mais il y a surtout bataille d'intérêt, bataille de politique, bataille singulière où les livres arrivent quand leur démonstration est devenue inutile», La Pradelle, *op. cit.*, s. 147.

(63) Fruin, *op. cit.*, s. 60; Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 141 James Brown Scott, *La Découverte de l'Amérique et son Influence sur le Droit International*, 12 Ekim 1929 da verilmiş konferans, in «Le Progrès du Droit des Gens», Paris Les Editions Internationales, 1931, Nouvelle édit., c. I, s. 69. - Montaigne şöyle demişti : Arılar da bir çok çiçeğe konar, ama kendi ballarını yaparlar»

nan Vasquez Manchaco ve nihayet meşhur Francisco de Vitoria vardır (64).

Grotius *Mare Liberum*'da Portekizlerin iddialarını başlıca üç bakımdan reddetmektedir :

1. Portekizlilerin Doğu Hindistan ülkelerinde ve buralarda yaşayanlar üzerinde herhangi bir egemenlik hakları yoktur; esasen, bazı istisnalar hariç, hiçbir Devlet bu çeşit bir egemenliğe sahip olamaz.

2. Portekizliler ne doğu denizlerinin ne de herhangi bir denizin sahibi ve hâkimidir; kimse denizlere hâkim olamaz; dolayısıyla bu denizlerde seyrüsefer bakımından Portekizlilerin hiçbir inhisarî hakkı öne sürülemez ve kabul edilemez.

3. Ne Portekizliler ne de herhangi bir millet bu bölgelerin ticaretini veya herhangi bir deniz-aşırı ticareti inhisarına almak için hiçbir hakkı haiz değildir (65).

Grotius bu iddialarını ispat etmek için de şöyle muhakeme etmektedir : Mülkiyet ancak fiilî işgal ve zaman aşımı ile teessüs edebilir. Papaların bağı-şı denizler üzerinde bir hâkimiyet kurmak için kâfi gelmez. «İnsanın ihtiyaçlarını karşılamak için zarurî istihsal maddeleri dünyanın muhtelif bölgeleri arasında eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır; her milletin başka bir milletle serbest ulaştırma yolları ve serbest ticaret imkânlarına malik olarak temasa gelmesi ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamaları, tabiat vasıtasile dile gelen ilahî İradenin bir emridir... Karaları çevreleyen Okyanus Allah tarafından milletlerarası karşılıklı ticaretin büyük yolu olmak için yaratılmış gibidir; kâh bir istikametten kâh diğer istikametten esen rüzgârlar, tabiatın, bütün milletlere birbirleriyle temasa gelme hakkını verdiğiine kâfi delil değil midir?» (66).

(64) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 138 - 141; Fruin, *op. cit.*, ss. 60 - 64. - Gidel, Grotius'un Gentilis'den faydalanmasına önemle işaret ederken (s. 145), Fruin Gentilis'in Grotius için o kadar üzerinde durulacak bir kaynak olmadığını söylemektedir (ss. 60 - 61). - Bk. ayrıca : Mateesco, *op. cit.*, ss. 19 - 20; Scott, *op. cit.*, ss. 56 vd. Bourquin, *op. cit.*, ss. 167 - 168 W. Van der Vlugt, *op. cit.*, ss. 418, 420; C. B. Trelles, *Francisco de Vitoria et l'Ecole Moderne du Droit International*, Recueil des Cours, 1927 - II, c. 17, bilhassa ss. 258 vd. ve *Fernando Vasquez de Menchaco (1512 - 1569). l'Ecole Espagnole du Droit International du XVI e siècle*, Recueil des Cours, 1939 - I, c. 67, ss. 494 vd, 502 vd.

(65) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 145.

(66) Cauchy, *op. cit.*, c. II, s. 94 ve not 1 ve 2; Gidel *op. cit.*, c. I, s. 145; Sibert, *op. cit.*, s. 105

Açık deniz üzerinde herhangi bir münhasır hak tesisine imkân olmadığı-
nı göstermek için Grotius iki prensibe başvurmuştur. Birinci prensip şudur :
İnhisarî bir işgal mevzuu olmıyan veya inhisarî bir sıfatla işgal edilmiş olmı-
yan bir şey mülkiyet veya egemenlik mevzuu olamaz; zira her mülkiyet ve
egemenlik işgalden doğar. İkinci prensip de şöyle ifade edilir : Bir şeyin bir
kimse tarafından istimali, tabiat tarafından, herhangi bir başka kimsenin de
aynı şeyi kullanmasına imkân verecek durumda tesis edilmişse, bu şey ebediyen
tabiatın tesis ettiği bu ilk vaziyetini muhafaza edecek şekilde durmalıdır.

Grotius bu iki prensipten hareketle, denizlerin mülkiyet veya egemenlik
mevzuu olamayacağını ispat etmektedir. Açık denizde, veya Okyanusda, ne
egemenlik (*dominium*), ne inhisarî selâhiyet, ne inhisarî balıkçılık hakkı ne de
inhisarî seyrüsefer hakkı iddiasında bulunulabilir. İspanyolların (Portekizli-
lerin) Hind denizleri üzerindeki iddialarına gelince, Grotius Portekizlilerin
yaptıkları keşiflerle, uzun zamandanberi bilinmeyen veya unutulmuş olan yeni
bir deniz yolu bulduklarını kabul etmektedir. Fakat, Portekizliler bu kabili-
yetlerine, enerjilerine, kayıplarına, karşılaştıkları tehlikelere ve fedakârlıklarına
mükâfatlandırılmışlardır. Dünya onlara minnettardır, şu şartla ki artık, onlar
da açtıkları yoldan başkalarının da faydalanmasına mani olmamalıdır.

Grotius, *Mare Liberum*'u, milletlerarası ticaret hukuku üzerinde bazı mü-
lahazalarda bulunarak bitirmektedir. Milletlerarası ticaret bütün Devletler ve
bütün fertler için tanınmış mutlak bir haktır. Deniz - aşırı ülkelerle ticaret,
herhangi bir milletin veya, Papa dahil, herhangi bir otoritenin koyacağı tah-
ditlerin dışında kalır (67).

Mare Liberum'dan başka Grotius *De Jure Belli*'de de bu düşüncelere mü-
şabih fikirler savunmuştur. Burada da, vâsi deniz sahası üzerinde ihgkimiyet,
eğer böyle bir şey mümkün olsa, hiçbir Devlete bu yüzden fazla bir menfaat
sağlamıyacaktır demektedir. Denizler, teneffüs ettiğimiz hava gibi, hem biz-
zat mevcudiyeti hem de istimal tarzları bakımından, bitmez tükenmez değil
midir? İster sathında seyrüseferde bulunulsun, ister bağrında balık avlansın
denizler herkesin ihtiyaçlarını karşılarlar. Esasen, deniz sahası (deniz ülkesi)
tesisi, tanınması ve bunun savunulması da imkânsızdır. Dalgalara nasıl sahip
olunacaktır? Mayi unsur üzerinde daimî hudutlar nasıl çizilecektir? Hüküm-
ranlığı müşterek olan bu yola (deniz yoluna) yabancıların girmesine nasıl ma-

(67) Grotius şu cümleleri de ekliyor : «Eğer Portekizliler bu inhisarcı gayretlerine de-
vam ederlerse, denizlerde kimseye boyun eğmemiş ey Holanda milleti, senin bu inhisara
karşı ayaklanman, ve, değil yalnız kendi hürriyetin için, fakat bütün insanlık nev'inin hür-
riyeti için, buna karşı mücadele etmen gerekir.» Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 147.

ni olunacaktır (68).

Grotius'un *Mare Liberum*'u, gerek kıt'a Avrupasında gerekse İngiltere'de, farklı ölçülerde olmakla beraber, büyük tepkiler yapmıştı. İspanya Kralı Filip III, Grotius'un eserini ve bu eserde savunduğu tez aleyhinde herhangi bir şey yazılmasını yasak etmişti; böylece eserin, polemik sayesinde, herhangi bir tesir yapmasını önlemek istiyordu (69). Fakat Filip IV zamanında, 1625 de, Seraphin de Freitas Grotius'a bir cevap yazdı (70). Venediklilerin tepkisi de bir hayli şiddetli oldu : *Mare Liberum*'un yayım tarihinden itibaren on iki senede bu kitap aleyhinde beş eser yayımlandı (71).

Selden : «Mare Clausum» :

Mare Liberum'a karşı büyük tepki, politik şartlara da paralel olarak, İngiltere'de görüldü. İngilterenin Stuart'arla birlikte, önce «İngiliz denizleri» üzerindeki iddiaları, bir yandan İngiliz deniz kuvvetleri artıkça, diğer yandan da balıkçılık sahasında Holanda rekabetinden çekinmeğe başlayınca, daha geniş sahalar istikametinde gelişmeğe başlamıştı (72). Yukarıda da temas ettiğimiz gibi, Jacques I 6 Mayıs 1609 da yayımladığı bir kralî fermanla, o senenin Ağustosundan itibaren, kendi tebaası olarak doğmamış herhangi bir yabancıya «bizim denizlerin ve sahillerin hiç bir yerinde» «gerekli müsademizi istemeden ve almadan» balık avlamasını yasak etmişti. Bu fermanın yayımından tam bir yıl sonra, 6 Mayıs 1610 da, Holanda temsilcileri İngilizlere bir nota vermişlerdi. Bu notanın 3 ncü maddesi Grotius'un kaleminden çıkmışa benziyordu : denizlere, hava gibi, hiçbir hükümdar tarafından tahditler konulamaz (73). Jacques I ise devletler hukukunu «ne Holandalılardan ne de onların Grotius'larından öğreneceğim» diyordu. Holandalı balıkçılar İngiltere kralından müsaade istemeli idiler; aksi halde İngiltere kralı ne «*terram et solum*» ne de «*Republicam liberum*» bırakacaktı (74). Charles I İngiliz iddialarını daha da genişletti : Denizlerde bütün yabancı gemilerin İngiliz gemilerini selâmlamasını istiyordu. Charles II ise Grotius'u cezalandırmalarını Holandalı-

(68) *De Jure belli*, lib. 2, c. 2, para. 3 (Cauchy'den naklen, *op. cit.*, c. II, s. 95.

(69) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 148

(70) Freitas'in eserinin adı : *De Justo Lusitanorum imperio asiatico adversus Grotii Mare Liberum* idi. Freitas bu eserinde İspanya Kralının bazı denizler üzerinde hâkimiyeti olabileceğini savunuyordu. Bu eser yayımlandığı sırada Holandalılar Doğu Hindistan'da sömürgelerini tesis etmiş bulduklarından kitap büyük bir tepki uyandırmadan unutuldu. Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 150.

(71) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 149

(72) Colombos, *op. cit.*, ss. 36 - 37

(73) «For that boundless and rowlinge seas are as common to all people as the ayre, which no prince can prohibite», Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 156; Sibert, *op. cit.*, s. 105.

(74) Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 156; Sibert, *op. cit.*, s. 106.

lardan talep etmeye kadar gidecektir (75).

Politik durum bu şekilde gelişirken, doktrin sahasında da Grotius'un savunduğu teze karşı tepkiler başlamıştı. İlk cevabı William Welwood hazırlamıştı (1613). Welwood, denizlerin serbestliğini kabul etmekle beraber, sahil suları üzerinde İngiltere'nin egemenliğini savunuyordu (76). Bunu takiben Robert Callis (1622), Gerard Malynes (1623) ve Sir John Borrough (1633) Grotius'un tezine karşı cevaplar yazdılar. Bu yazarlar ortaya, sınırlarını tahdit etmeden ve sahil suları ile açık deniz arasında tefrik gözetmeden bir **Mare anglicana** mefhumu çıkarmış oluyordu (77). Fakat bütün bu yazarlar arasında asıl şöhret kazanan Selden'in **Mare Clausum** adlı eseri olacaktır.

Selden **Mare Clausum**'u 1635 de, Jacques I' e ithaf ederek yayınlamış ve Grotius'un bütün iddialarını teker teker cevaplandırmak istemişti. Bütün **Mare Clausum** iki ana iddia etrafında dönmektedir. Evvelâ, deniz ne tabiat ne de devletler hukuku tarafından bütün insanlara müşterek olarak kullanılacak için verilmemiştir; bilâkis tahdidî bir şekilde üzerinde egemenlik icra edilmeğe müsaittir. Sonra, İngiltere Kralı, İngiliz adalarını çevreleyen denizlerin hâkimidir; bu, egemenliğinin zarurî ve daimî bir parçasıdır (78).

Grotius'un iddialarına gelince, Allahın, milletlerin birbirleriyle muhtelif ülkelerin mahsullerini mübadele etmelerini kolaylaştırmak için denizleri verdiğini kimse inkâr edemez; fakat bu deniz üzerinde hususî bir saha ve hususî bir deniz ülkesi ihdası, milletlerarası seyrüsefere bir engel teşkil etmiyecektir; nasıl karalar üzerinde muhtelif Devletlerin bulunması malların transisine engel teşkil etmemekte ise denizler için de böyle olacaktır. Yalnız, denizlerdeki ticaret bir hak olarak değil müsaade ve tesamühe dayanarak cereyan edecektir.

Denizlerin bizatihî mahiyetine gelince, denizi teşkil eden unsur seyyal ise de, nehirler, akar sular da öyledir; fakat her yerde, en geniş akar sular bile, âmme mülkiyetine veya hususî mülkiyete mevzu olarak kabul edilmiştir ve edilmektedir.

Denizlerde muhtelif Devletlerin hudutlarının nasıl tesbit edileceğine gelince, denizlerin tabiî sınırları kıyılardır. Kaldı ki Okyanusların taksimi de, Selden'e göre, imkânsız görünmemektedir; deniz kırallıkları arasında, adadan adaya, burundan buruna sınırlar da çizilebilir; nihayet astronomi ilmi ve pusula da bu sahaların tesbitinde kolaylıklar sağlayabilir. Papa İspanya ile Portekiz arasında denizleri ayırmamış mı idi?

(75) Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 464. - Charles II nin mektubu için Bk. Dupuis, *op. cit.*, s. 134 ve Alsan, *op. cit.*, c. I, s. 500.

(76) Oppenheim, *op. cit.*, c. I, s. 464; Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 160 - 162.

(77) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 162 - 164.

(78) *Ibid.*, ss. 165 - 166. - Bk. keza Sibert, *op. cit.*, s. 106 ve Dupuis, *op. cit.*, s. 134.

Denizlerin serbestliği prensibinin ticarete zarar vermiyeceği iddiasına gelince, denizlerden elde edilen kazanç bunu paylaşanlar ne kadar çoğalır ise o nispette azalacaktır. Balık avı, inci ve mercan toplanması konularında ise böyle bir paylaşma daha da önemlidir (79).

Selden bu izahlarında kullandığı «ingiliz denizleri» tabirinin sınırlarını da gayet geniş tutmakta, Batıda İzlanda ve İskoçya açıklarından, Kuzeyde Shetland adalarından, Dođuda Fransa, Güneyde İspanya sahillerine kadar götürmektedir. Bu denizde egemenlik sadece İngiltere'ye tanınırken, buradan yabancı gemilerin geçmesinin İngiltere'nin müsaadesine bağlı olduğunu, hususî müsaade elde etmeden hiçbir yabancı'nın balık avlayamayacağını, bu sularda yabancı gemilerin birbirleriyle savaşa tutuşamayacaklarını da belirtiyordu (80).

Selden'in *Mare Clausum*'u bütün Avrupa'da geniş bir tepki yarattı. Bu kitaba karşı 1637 de biri Pontanus, diğerı de Graswinckel (her ikisi de Holandalı) tarafından kaleme alınmış iki cevap hazırlandı (81). Bunlar arasında bilhassa Pontanus'un eseri zikre değer. Danimarka Kralının tarihçisi olarak hizmet etmekte bulunan Pontanus, Danimarka'nın menfaatlarını da düşünerek, cevabını mutedil bir dille hazırlamış ve açık denizle sahil suları arasında bir tefrik yapmıştı. Selden'i tarihi yanlış anlamak ve yanlış tefsir etmekle, ve sadece sahil suları üzerinde öne sürülebilecek bazı hakları yersiz olarak açık denizlere de teşmille itham etmekte idi. Halbuki sahil suları (*mare adjacenes*) üzerindeki bazı haklar açık denize (*mare altimum*) teşmil edilemez. Açık deniz daima ve herkese serbest kalmıştır ve kalmaktadır. *Mare adjacenes* bir *mare clausum* olabilir, fakat *mare altum* zarurî olarak *mare liberum* kalmalıdır (82).

Denizlerde Selâm Merasimi Meselesi :

Denizlerin serbestliği veya bazı denizlerde ve deniz parçaları üzerinde bazı Devletlerin egemenlik iddiaları meselesi, büyük menfaatlara da bağlı olduğu için, kolay kolay halledilemeyecektir. Yalnız bir noktada, seyrüsefer serbestliği konusunda ilerlemeler yapılabilecektir. Bu bakımdan denilebilir ki, XVII nci asrın ikinci yarısından itibaren artık açık denizlerin her kesiminde

(79) Cauchy, *op. cit.*, c. II, ss. 95 - 98. - Cauchy müteakip sayfalarda *Mare Clausum*'u, metinler vererek, geniş bir şekilde tahlile devam etmektedir.

(80) Cauchy, *op. cit.*, c. II, ss. 101 vd.; Gidel *op. cit.*, c. I, ss. 166 - 167.

(81) Grotius bu sırada Selden'e bizzat cevap verecek durumda değildi; kendisi politik sebeplerle Holanda'dan ayrılmış ve İsveç'e sığınarak İsveç Kralının hizmetine girmişti. Selden'in tezi İsveç'in o sıralarda Dötnia ve Finlandiya körfezleri üzerindeki iddialarına da uygun gelmekte idi.

(82) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 168 - 169; Sibert, *op. cit.*, s. 108. - Graswinckel hakkında Bk. Gidel, *op. cit.*, c. I, s. 170

bütün milletlerin gemilerine seyrüsefer serbestliği tanınmıştı (83). Fakat diğer hususlar hâlâ ihtilâflı idi ve bunlar arasında bilhassa denizlerde gemilerin birbirlerine selâm vermeleri gelecek asrın en önemli meselelerinden birini teşkil edecektir.

Bilhassa İngiltere'nin XIII ncü asırdan beri öne sürdüğü «diğer milletlere mensup gemilerin İngiliz gemilerini selâmlaması» iddiası, XVII nci asırda devrin en büyük milletlerarası meselelerinden biri olacak ihtilâflara, hatta harplere, yol açabilecektir (84). İngiltere XVI ncı asrın başından itibaren bu iddialarını yeniden tazelemiş, «İngiliz denizlerinde» İngiliz gemilerini yabancı gemilerin selâmlamasını, ve bu sularda yabancı gemilerin birbirleriyle savaşmamasını istemişti (85). Böylece diğer Devletler «İngiliz denizlerinde» İngiltere'nin hâkimiyetini kabul etmiş oldukları belirtmiş olacaktı. Selâm vermekten imtina eden yabancı gemiler, hatta en yüksek şahsiyetleri taşıyacaklar bile, İngiliz gemileri tarafından «vazifelerini» zorla yerine getirmek mecburiyetinde bırakılıyorlardı. Bu çeşit zorlamaların birçok misalleri vardır : 1554 de, İngiltere'ye Kraliçe Mary ile evlenmeğe gelen İspanya Kralı Filip I üzerine, kendisini taşıyan gemi İngiliz gemilerini selâmlamadığı için ateş açılmıştı. Keza 1606 da Danimarka Kralı İngiltereye, Jacques I'e, yaptığı ziyaretten dönerken aynı muamele ile karşılaşmıştı (86).

XVII nci asrın ortasında İngiltere - Holanda rekabeti bir ilk harbe sebep olduğu zaman (5 Nisan - 26 Mayıs 1654 Westminster antlaşması ile bitecek harp) selâm meselesi harbin en önemli âmilleri arasında idi. Harbi sona erdiren antlaşma ile İngiliz denizlerinde İngiliz gemilerinin, hem tepe yelkenlerini hem de bayrağı indirerek selâmlanması, esas kabul edilmiş oluyordu. 1667 tarihli Breda antlaşması ile biten ikinci Holanda - İngiltere harbinden sonra, selâm hususunda İngilizler teferruatlı fakat birçok noktaları müphem bırakan kaideler koymuşlardı; Cromwell bu kaideleri Parlâmentodan da geçirerek Navigation Act halinde ilân etmişti. Bu kaideler yeni birçok ihtilâflar ve nihayet üçüncü bir İngiltere - Holanda harbi doğuracaktır. Bu harbi sona erdiren 1672 tarihli Westminster antlaşmasında «Finistère burnundan Norveç'te Stoden burnuna kadar» uzayan sularda Holanda gemilerinin İngiliz gemilerini selâmlamaları kabul edilmekle beraber, selâm meselesi bi-

(83) Oppenheim, *op. cit.*, c. I s. 465; Dupuis, *op. cit.*, s. 135; Colombos, *op. cit.*, ss. 43 - 44.

(84) Selâm muhtelif şekillerde icra edilirdi: topla, tepe yelkenlerinin indirilmesi ile, bayrağın indirilmesiyle. Tafsilat için Bk. Sibert, *op. cit.*, s. 109 ve Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 174 vd.

(85) Böylece «İngiliz denizlerinde» bir *Pax Britannica* tesisine çalışılıyordu. Fakat bu tam manasiyle tatbik edilemeyecektir. Holandalılar 1639 da bu denizlerde İspanyol filosunu mağlup edeceklerdir. Tafsilat için Bk. Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 179, 181

(86) Colombos, *op. cit.*, ss. 37

raz daha mutedil bir dille kaleme alınmıştı (87).

İngilizlere tanınan bu imtiyaz sadece Holanda tarafından değil Fransa tarafından da tepki ile karşılanmıştır. Henri IV, 1689 da, Fransız gemiler için de böyle bir imtiyaz ilân etmişti: Nerede rastlaşırlarsa rastlaşınsınlar, önce yabancı gemiler Fransız gemilerini selâmlıyacaklardı (88). İlk Fransız Cumhuriyeti ise gemileri üzerine şu cümleyi koydurmuştu: «Denizlerin serbestliği ve bütün Devletler için haklarda eşitlik» (89). Mamafih İngilizler de taleplerinden hemen vazgeçmiş değillerdi. 1805 tarihli Admiralty Regulations'da yabancı gemilerin ingiliz denizlerinde ingiliz gemilerini selâmlama hususuna riayet ettirmek için bütün kaptanlara talimat verilmişti (90). Bundan çok az sonra bu talimattan sessizce vazgeçilecektir (91). Esasen 1805 den sonra İngiltere fiilen bütün denizlere hâkim olduğu için bu çeşit prestij meselelerinden fedakârlıkta da bulunmayı önemli saymıyabiliyordu.

Bu tarihlerden sonra, denizlerin serbestliğini seyrüsefer bakımından sınırlayan bazı tedbirler (meselâ müsaadeler, harçlar) da yavaş yavaş ortadan kalktı (92). Denizlerin serbestliği prensibi XIX neu asırda yapılmış bazı antlaşmalarda sarîh olarak teyid edildiği gibi (93) muhtelif meseleler dolayısıyla verilen hakem kararlarında da dayanak noktalarından biri olacaktır (94).

Birinci Cihan Harbi sonundan Birleşmiş Milletler Antlaşmasına :

Birinci Cihan Harbi sırasında Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihli mesajında belirttiği on dört maddenin ikincisi şöyle kaleme alınmıştı: «Milletlerarası misakların uygulanmasını sağlamak için milletlerarası bir icraatla denizlerin tamamen veya kısmen kapatılması halleri hariç, kara suları dışında, barış zamanında olduğu gibi harp zamanında da, denizler üzerinde mutlak

(87) Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 182 - 196; Dupuis, *op. cit.*, s. 134.

(88) Colombos, *op. cit.*, s. 31

(89) *Ibid.*, s. 31

(90) *Ibid.*, s. 31

(91) «The standing order to require a salute from foreign ships was silently dropped from the Admiralty instructions in 1808», Smith, *op. cit.* s. 43. Keza Bk. Colombos, *op. cit.*, s. 38 ve not 3. - Selâm bakımından bugünkü durum şöyledir: «Açık denizde ... selâm vermek mecburî değildir. Selâm merasiminin icrası nihayet bir nezaket muamelesinin yerine getirilmesi mahiyetindedir. Ancak harp gemileri arasında selâmlaşma ve küçük rütbedeki komutanların ilk selâmı vermesi dikkat edilmesi lâzım gelen bir teamül halini almıştır», Alsan, *op. cit.*, c. I, c. I, ss. 501 - 502. Keza. Bk. Colombos, *op. cit.*, ss. 40 - 41.

(92) Colombos; *op. cit.* s. 40; Gidel, *op. cit.*, c. I, ss. 197 - 198.

(93) Meselâ İngiltere ile Rusya arasında 16/28 Şubat 1825 ve İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri arasında 5/17 Nisan 1824 antlaşmaları. Bk. Colombos, *op. cit.*, s. 44 ve not 3.

(94) Colombos, *op. cit.*, s. 47

seyrüsefer serbestliği.» (95).

Milletler Cemiyeti misakında 23 ncu maddenin (e) fıkrası ve Versailles Antlaşmasının 273 ncü maddesini 3 cü fıkrasında da açık denizlerin serbestliği kabul edilmekte idi. Fakat Versailles Antlaşmasında bu serbestlik yalnız «müttefik ve ortak» Devletlere tanınmaktaydı. Bu şartla değil yalnız kıyısı olan Devletler kıyısı olmıyan Devletler de açık denizlerin serbestliğinden faydalanacaklar, yani denizlerde kendi bayraklarını taşıyan gemiler kullanabile eklerdi. Versailles Antlaşmasının bu hükmüne benzer maddeler diğer barış Antlaşmalarında mesela Saint Germain Antlaşmasının 225 nci, Trianon Antlaşmasının 209 ncü maddelerinde de vardır. Böylece I nci Cihan Harbinden sonra yeni kurulmuş Çekoslovakya, Avusturya ve Macaristan bu hükümlerden faydalanabileceklerdi. Nihayet 20 Nisan 1921 de Barselona'da toplanan konferansın ilân ettiği Beyanname ile; sahil olsun veya olmasın, bütün Devletlerin kendi bayrakları altında denizlerde gemilerini bulundurabilecekleri kabul edilmiş oldu (96).

Devletler Hukuku Enstitüsünün 1927 Lozan toplantısında kabul edilen Beyanname de, açık denizlerin serbestliği sarıh bir şekilde ifade edilmişti : «Denizlerin serbestliği prensibinin neticeleri bilhassa şunlardır : 1) Açık denizde, geminin, bayrağını taşıdığı Devletin münhasır mürakabesi altında seyrüsefer serbestliği; 2) aynı şart altında, açık denizlerde balık avlama serbestliği; 3) denizaltı kablolar döşeme serbestliği; 3) açık deniz üzerinde hava seyrüseferi serbestliği» (97).

Nihayet İkinci Cihan Harbi içinde yayımlanan 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Demeci de açık denizlerin serbestliğini teyit etmektedir; Demecin 7 nci maddesi şöyledir : «Barış, bütün insanlara, açık denizleri ve okyanusları engelsiz olarak geçme imkânını vermelidir» (98).

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında sarıh olarak denizlerin serbestliği prensibi zikredilmemektedir. Mamafih zımnen birçok maddelerde bu fikri bulmanın mümkün olduğuna bazı yazarlarca işaret edilmiştir. Meselâ Dibaçe'de «büyük ve küçük milletler için hak eşitliği» nden bahseden cümle, Amaçlarda (madde 1, fıkra 2) «milletlerin hak eşitliği prensibine... saygı üzerine kurul-

(95) Sir Thomas Barclay, *Liberté des Mers*, Dictionnaire Diplomatique (de l'Académie Diplomatique Internationale), c. I, s. 1228

(96) Cavaré, *op. cit.*, c. II, s. 470; Gidel, *op. cit.*, s. I, s. 200. Bk. keza Etem Memencioğlu, *Devletler Umumî Hukuku*, İstanbul Siyasal Bilgiler Okulu yayınları, 1938, s. 132

(97) Colombos, *op. cit.*, s. 48

(98) «Such a peace should enable all men to traverse high seas and oceans without hindrance». Bk. Forrest Davis, *The Atlantic System, The Story of Anglo-American Control of the Seas*, London, George Allen and Unwin Ltd, 1943, bilhassa ss. 271 - 308.

muş dostane münasebetleri geliştirmek», ve gine amaçlarda (madde 1, fıkra 3) «milletlerin işbirliğini geliştirmek» ten bahsedilmesi gibi. Diğer taraftan Birleşmiş Milletler antlaşmasının VII nci bölümü de, Güvenlik Meclisine (madde 41) «deniz ulaştırma vasıtalarının tamamen veya kısmen kesilmesi» imkânını da veren zorlama tedbirlerini derpiş ederken, ve (madde 42) Birleşmiş Milletlerin zorlama tedbirlerine «... abluka tedbirlerini» de dahil ederken, Antlaşmanın denizlerin serbestliğini prensip olarak, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı organlarının bu serbestliğe getirebilecekleri tahditleri istisna olarak kabul etmiştir denilebilir (99).

Son gelişmeler :

Birleşmiş Milletler Antlaşmasının kabulünden beri geçen on sene içinde devletler hukukunun denizle ilgili cephesinde önemli gelişmeler doğurabilecek yeni cereyanların doğduğu görülmüştür. Başkan Truman'ın 28 Eylül 1945 de yayımladığı biri «kıt'a sahanlığı» (continental shelf) diğeri açık denizlerde balık sahalarının korunması ve balıkçılığın düzenlenmesi ile ilgili iki tebliğ otuzdan fazla Devletin mümasil tedbirleri almasına yol açmıştır. Bu Devletlerden bazıları bu cereyanı, kara sularını açık denizler istikametinde, o zamana kadar görülmemiş ölçüde, sahilden itibaren 200 deniz miline kadar, genişletmeğe ve bu yeni bölgede denizaltı servetlerini ve balık kaynaklarını işletmeği tamamen inhisarlarına almağa kalkmışlardır. Bu temayül nazarî iddialar halinde de kalmamış, tatbikata da dökülerek, bu şekilde genişletilmiş kara sularına giren yabancı balina avcı gemilerine el koymağa ve ceza vermeğe kadar da gitmiştir (100).

Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonu, taknin için ele aldığı konular arasında açık denizlerin rejimi konusuna öncelik tanımıştır (101). Komisyon bir taraftan, Devletlerin deniz münasebetlerinin geleneksel ve temel kaidelerini teşkil eden açık denizlerin serbestliği prensibini mümkün olduğu kadar korumağa çalışırken, diğer taraftan yeni teknik gelişmelerin verdiği imkânlardan bir hukuk düzeni içinde faydalanılarak yeni ihtiyaçların teminine, ve deniz servetlerinin sınırsız ve kontrolsüz bir serbestlikten istifade edilerek ölçüsüz hatta zararlı işletilmesini önliyecek tedbirleri de hazırlamağa gayret

(99) Cavaré, *op. cit.*, c. II, s. 470.

(100) Peru'nun armatör Onasis'in balina avcı gemilerine el koyması hâdisesine işaret ediyoruz. Bu konuda elimize gelen en son neşriyat şudur : Georges Scelle, *Plateau Continental et Droit International*, *Revue Générale de Droit International Public*, Janvier - Mars 1955, 3 e série, t. XXVI, ss. 5.62. Prof. Scelle bu yazısında Onasis hadisesinden de bahsetmektedir (ss. 45 - 48).

(101) Bk. Seha L. Meray, *Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonunun Altı Yılı* «Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi», 1954, c. IX, sayı 4, ss. 171 - 202.

etmektedir. Komisyonun 1953 oturumunda kabul ettiği «kıt'a sahanlığı tasarısı» böyle bir düşünceenin mahsulüdür (102). Komisyonun hazırladığı tasarı henüz Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilmiş değildir. Bu tasarı, denizlerin rejimi ile ilgili olarak hazırlanacak diğer tasarılarla birlikte görüşülmek üzere Genel Kurulun 1956 daki XI nci döneminin gündemine konulmuştur (103).

Devletlerin bu tasarı karşısındaki vaziyet alışlarına gelince, bunların büyük çoğunluğu açık denizlerin serbestliği prensibine esas itibariyle taraftar ve bağlı görünmektedirler. Devletler Hukuku Komisyonununun 1951 de hazırladığı kıt'a sahanlığı ile ilgili ilk tasarı hakkında mütalealarını bildiren Devletlerin bazıları da davranışlarını açıkça ifade etmişler ve Komisyonca bu konuda hazırlanan tasarıları, daima, bu prensibin ışığı altında incelediklerini ve bu prensiple yeni gelişmeleri bağdaştırmak istediklerini belirtmişlerdir (104).

Yalnız bir tek Devlet, Şili, «denizlerin serbestliği» prensibinin tekrar ele alınarak gözden geçirilmesi zaruretinde ısrarla, balıkçılık sahasında bu prensibin sahil-dar Devlet lehine tadili gerektiğini savunmuştur. Şili Hükümeti Komisyona cevabında şöyle demektedir : «Milletlerarası bir kaide olmasına rağmen denizlerin serbestliği prensibinin bugünkü vakıaların ışığında yeniden ele alınarak incelenmesi lâzımdır. Gerçekte denizlere, kuvvetli donanmalara, balıkçılık ve ticaret filolarına, üslere, ikmal limanlarına, doklara ve tersanelere malik Devletler hâkimdirler, denizleri onlar kullanmaktadırlar ve -hemen hemen denilebilir ki- denizlerin sahibi onlardır. Sadece bu Devletlerin vatandaşları «denizlerin serbestliği» imtiyazlarından tamamen müstefit olmaktadır»

(102) Bk. Selva L. Meray, *Devletler Hukukunda Kıt'a Sahanlığı Meseleleri*, in «Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi», 1955, c. X, Sayı 1, ss. Keza Bk. Mateesco, *op. cit.*, bilhas-sa ss. 91 vd. ve Monton, *op. cit.*.

(103) A/2849, 9 décembre 1954. Gündemin 64 nci maddesi.

(104) Bk. *Report of the International Law Commission, Covering the work of its fifth session, 1 June - 14 August 1953*; General Assembly, Official Documents: Eighth session; Supplement No. 9 (A/2456), Annex II. Belçika cevabı, s. 42; Brezilya cevabı, s. 43; Mısır cevabı, s. 51; Güney Afrika Birliği cevabı, s. 68; İngiltere'nin cevabı, s. 69. - Hplanda cevabında şöyle diyordu : (s. 61); «Needless to say that the country of Grotius attaches particular importance to the principle of the freedom of the seas. Nevertheless the Netherlands Government is aware that these principles cannot be applied in such a way as to impede a development of law which should be considered beneficial to the whole community of nations». - Keza İsveç Hükümeti cevabında, petrol ve diğer tabii kaynaklar için sahil-dar Devlete kendi kıt'a sahanlığında bazı hususî haklar tanınabileceğini söyledikten sonra şöyle devam ediyor : «But if such concessions are granted to coastal States, it should be stipulated that their scope should not be wider than is absolutely necessary to achieve the aim in view, and that the rights now enjoyed by all States under the principles of freedom of seas, especially rights of navigation and fishing in free waters, should be protected and preserved as far as possible.» (ss. 65, 66).

lar. Bu durum kara sularının genişliği üzerinde doğrudan doğruya tesir yapmaktadır; bu yüzden başlıca denizci Devletler, milletlerarası teamülün sahil-dar devlete münhasır haklar tanıdığı kara sularının saha olarak genişlemesini menfaatlarına aykırı görmekte-dirler. Büyük denizci Devletlerin doğrudan doğruya kontrolü altında olan balıkçı filolarının Pasifik kıyılarına yerleşmiş bulunan Devletlere zarar verici faaliyetlerde buldukları da herkesçe bilinen bir vakiyadır. Amerikan camiası bu fiillere lâkayıt kalamazdı; nitekim 1945 den itibaren, yukarıda zikredilen gayri meşru faaliyetlerle, Amerikan milletlerinin refah ve terakkisine zarurî olan bu bölgelerin deniz servetlerinin azalmasını ve tükenmesini önlemek için balık avcılığı ile diğer avcılık faaliyetlerini korumak, muhafaza etmek, düzenlemek ve murakabe etmek tatbikatı doğdu» (105).

Denizlerin serbestliği prensibinin hiç olmazsa muayyen ve sahillere yakın (fakat eski teamüle göre kabul edilmiş kara suları bölgesi dışında) açık denizde tahdidi istikametinde beliren yeni talepler ve iddialar, XV nci, XVI nci ve XVII nci asırların «geniş okyanus parçaları üzerinde haklar iddia eden İspanya, Portekiz ve İngiltere devrine götürecektir geri bir adım» ın ilk işaretleri midir? Bunu zannetmemek yerinde olabilir; zira «böyle iddialar mazide netice vermediği gibi şimdi de neticesiz kalacaktır, çünkü bu iddialar birçok denizci Devletin pekçok menfaatlerine aykırıdır, dolayısıyla gayri kabili kabuldür» (106). Fakat bu çeşit ve adetleri daima artma temayülü gösteren birçok Devlet tarafından öne atılan iddiaların, denizlerin serbestliği prensibine de tesir etmesi beklenilebilecek yeni bir düzenlemeyi zarurî kılmaması da beklenmelidir.

Denizlerin serbestliği prensibinin eski ve alışılmış manasını kaybetmesine büyük - küçük denizci Devletlerden hiçbirinin aleyhtar olmadığına işaret etmek lâzımdır. Hemen hepsi açık denizlerin serbestliği prensibine bağlı olmakla beraber, hemen hepsi bu prensibin yeni şartlara ve ihtiyaçlara uydu-

(105) Şili'nin cevabının tam metni için Bk. A/2456, ss. 43 - 46. Şili 23 Kasım 1947 kararname-i ile sahillerinden itibaren 200 deniz mili uzaklığa kadar olan deniz bölgesini kara suları olarak ilân etmişti. Bu sularda yabancı gemilere yalnız seyrüsefer hakkı, bir «zararsız geçiş» hakkı olarak tanınmıştı. Bk. Meray, *Devletler Hukukunda Kıta Sahaneliği*

(106) W. A. Chapman, *United States Policy on High Seas Fisheries*, Department of State Bulletin, Vol, XX, No. 498, January 16, 1949 s. 71. - Eski inhisarcı zihniyetin günümeseleleri, *op. cit.*

müzde yeni bir örneğini Moskova İlimler Akademisi'nin Amme Hukuku bölümü, 1952 de yayımladığı bir tebliğ ile vermiştir. Bu tebliğde, Kuzey Kutbundaki Kara, Laptev, Doğu Siberya ve Çukotsk denizlerinin «Sovyet millî denizleri» olduğu ve bu denizler üzerinde Sovyetler Birliğinin «mutlak egemenlik hakkı» nın cari olması gerektiği iddia ediliyordu. Barants ve Behring denizleri ise serbest (açık) deniz kabul ediliyordu. Ch. Rousseau, *Droit International Public*, Paris, Lib. Recueil Sirey, 1953, s. 415.

rulmasının yerinde olabileceği düşüncesindedir. İhtilâf açık denizlerin serbestliği prensibinin bazı bakımlardan değişmesi gerektiğinde değil, bu değişikliğin nasıl gerçekleştirileceği ve ne ölçüde olacağı meselesindedir. Yeni iddiaların on senelik mazisinden, bir iki istisna hariç henüz bu yeni iddialar sahasında gelişmemiş bir tatbikattan, herkesin kabulüne mazhar olacak berrak kaidelerin çıkması beklenemez. Asırlarca süren bir mücadelenin neticesinde varılmış ve hâkimiyetini asırlarca bütün milletlere kabul ettirmiş devletler arası münasebetlerin büyük bir prensibinin, açık denizlerin serbestliği prensibinin, bazı bakımlardan (107) tâdillere uğraması, asırlarca sürmese bile her halde on seneden fazla devam etmesi mukadder bir geçiş devresine ihtiyaç gösterebilecektir. Şimdilik henüz hükümetlerin tek taraflı iddialarında ve bazı ilmî dergilerde görünen yeni ihtiyaçların baskısının bütün milletlerce fiilen de duyulması ve bu yüzden Devletler arasında doğabilecek anlaşmazlıkların meselenin önemine bütün Devletlerin dikkatini, bir hal çaresi aramak üzere, çekmesi uzun sürebilecektir. Daha şimdiden, Devletlerin münferiden olduğu kadar ilim adamlarının ve milletlerarası teşekküllerin bu meseleye bir çare arama hazırlıklarında bulunması, meselenin çözümüne kolaylaştırıcı tesirler yapabilecektir. İhtilâfların şiddeti ve kesreti arttığı ölçüde bunların hallî de aynı derecede zarurî olacaktır.

Doktrin sahasında, eskiye bağlı görünenler yeni zaruretleri gözönünde tutmama bahasına da açık denizlerin serbestliğinden ve bu serbestliğin bütün neticelerinden en ufak bir fedakârlığa razı olmamak isterlerken, yeni gelişmenin heyecanına kendilerini iyi niyetle kaptıranlar veya, güneş altında yeni şeylerin çok güç bulunduğu dünyamızda ne olursa olsun bir yenilik bulma arzusunu duyanlar eskiyi tamamen bırakmak ve vakıalardan çok temennilerine uyan yeni bir anlayışa varmak ısrarındadırlar (108).

(107) «Bazı bakımlardan» derken Açık denizlerde seyriüsefer serbestliğini istisna etmek istiyoruz. Kıt'a sahanlığı üzerindeki iddialar hemen sadece balıkçılık ve tabii kaynakların işletilmesine mütedairdir. Hemen hemen bütün Devletler (Şili ve Peru dahil) iddialarının seyriüsefer serbestliğine hâlel getirmeyeceğine işaret etmişlerdir. Devletler Hukuku Komisyonununun 1953 de kabul ettiği tasarı da, kıt'a sahanlığının işletilmesi için zarurî tesislerin ve bunlar etrafında ihdası derpiş edilen takriben 500 metrelik güvenlik bölgesinin milletlerarası seyriüsefer için elzem olan deniz yolları veya boğazlar üzerinde bulunamayacaklarını, 6 ncı maddenin 5 nci fıkrası ile belirtmektedir.

(108) Bk. Mateesco, *op. cit.* - Denizlerin serbestliği lehinde ve kıt'a sahanlığı konusundaki gelişmelerin aleyhinde çok şiddetli bir makale, aynı zamanda Birleşmiş Milletler Devletler Hukuku Komisyonu üyelerinden biri de olan Prof. Scelle tarafından yazılmıştır, *op. cit.* - Fakat, Prof. Scelle yeni gelişmeleri görmemezlikten de gelmiyor ve muhtemel bir hal çaresi tavsiye ediyor. Yalnız bize öyle geliyor ki, bu hal çaresi, realitelerden çok, Profesörün umumî hukuk anlayışından ve Devletler Hukukunu izah ediş tarzından mülhem görülmektedir. Gerek Mateesco, *op. cit.*, ss. 145-153, gerekse Mouton, *op. cit.* ss. 313-316, açık denizlerin serbestliği prensibi ile yeni ihtiyaçların nasıl telif edilebileceği hakkında bazı tekliflerde de bulunmaktadırlar.

Asırlık ve kökleşmiş prensipleri ve müesseseleri yeni şartlara uydurmada ne kadar temkinli davranmak gerekirse, bu temkini hareketsizlik haline getirmemeğe de o derece dikkat etmek gerekir (109). Aksi halde, temkinsiz acele, milletlerarası deniz hukukunda anarşi doğurabileceği gibi, hareketsiz temkin elimizde içi boş, hayata tekabül etmiyen bir prensip bırakmakla neticelenebilir. Bunun en iyi misalini, açık denizlerin serbestliği prensibi etrafındaki tartışmalar vermektedir.

(109) American Society of International Law'un 13 Mayıs 1940 toplantısında Profesör Joseph W. Bingham deniz hukukunun yeni ve *dinamik* şartlara uygun olarak gelişmesi zaruretinden bahsederken, Prof. Jessup «dinamizm ile dinamit» arasındaki farka işaret etmişti. Bk. *Proceedings of the American Society of International Law*, 34 the annual meeting, May 13-15, 1940 Washington, ss. 54-63.